

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE BATI KARADENİZ'İN (SİNOP-KASTAMONU-ZONGULDAK) SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI (TÜRKİYE'NİN SİHHİ İCTİMAİ COĞRAFYASI RAPORLARINA GÖRE)

Burhan SAYILIR*

Öz

Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul ve Anadolu'nun bazı kısımlarının işgal edilmesi üzerine Mustafa Kemal [Atatürk] önderliğinde başlatılan Milli Mücadele'nin birinci yılı dolarken, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde, 3 Mayıs'ta *İcra Vekilleri Heyeti* adıyla ilk hükümet kuruldu. Bu hükümetin içinde *Umur-ı Sıhhiyye ve Muavenet-i İctimaiyye Vekaleti* adında bir bakanlık kuruldu. Bu bakanlık 1922 yılından itibaren ülkenin ve toplumun mevcut durumunu birçok açıdan inceleyerek, gelecekteki sosyo-kültürel ve ekonomik politikalara yön vermek amacıyla, "*Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası*" adı verilen bir dizi vilayet monografisi hazırlanması kararlaştırıldı ve kısa bir zaman içinde çalışmalar başlatıldı. Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere, bu çalışmanın ana omurgasını Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası raporlarında, Doktor Mehmed Said tarafından hazırlanan ve 1922 yılında Ankara'da basılan, "*Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*", Doktor Kemal tarafından hazırlanan ve 1922 yılında İstanbul'da basılan, "*Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti*", Doktor Abdullah Cemal tarafından hazırlanan ve Ankara'da 1922 yılında basılan "*Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı*" adlı raporlar oluşturmaktadır Söz konusu raporlardan, Batı Karadeniz illeri (Sinop, Kastamonu, Zonguldak) ile ilgili olanlarının idari taksimat, nüfus ve aşiretler, eğitim, sağlık, ekonomi, sosyal yaşam ve gelenek görenek açılarından değerlendirilmesi yapılmış ve Batı Karadeniz'in Milli Mücadele yıllarındaki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Kastamonu, Zonguldak

NATIONAL STRUGGLE IN THE WEST OF THE BLACK SEA (SİNOP-KASTAMONU-ZONGULDAK) SOCIAL, CULTURAL AND ECONOMIC STRUCTURE

(BY TURKEY'S SANITARY, SOCIAL GEOGRAPHY OF REPORTS)

Abstract

After the Mondros Armistice with the occupation of some of the parts in Istanbul and Anatolia, under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk the first year of National Independence was completed. Turkish Grand National Assembly was gathered on April 23, 1920 in Ankara and the first government was founded on May 3, under the name of *İcra Vekilleri Heyeti*. On the same date, *Umur-ı Sıhhiyye ve Muavenet-i İctimaiyye Vekaleti* was founded Under this government. This ministry, evaluating the current situation of the country and the society since 1922, in order to direct socio-cultural and economical policies, decided

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, burhansayilir@gmail.com

to prepare a series of province monographies under the name of “*Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası*”. Therefore the preparations were started soon after. This study was based on the following reports: “*Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası*”: The Sanjak of Sinob, published in 1922 in Ankara and prepared by Doctor Mehmet Said, “*Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: The Province of Kastamonu*”, published in 1922 in Istanbul and prepared by Doctor Kemal, and “*Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: The Sanjak of Zonguldak*”, published in 1922 in Ankara, prepared by Doctor Abdullah Cemal. From the view points of these reports the cities in the Western Blacksea (Sinop, Kastamonu, Zonguldak) were evaluated according to their administrative divisions, population, nomadic tribe, education, health, economy, social life and traditions and the situation of Western Blacksea during the years of National Independence was intended to be shown.

Key Words: Sinop, Kastamonu, Zonguldak

GİRİŞ

Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere, bu çalışmanın ana omurgasını Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası raporlarından, Doktor Mehmed Said tarafından hazırlanan ve 1922 yılında Ankara’da basılan, “*Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*”, Doktor Kemal tarafından hazırlanan ve 1922 yılında İstanbul’da basılan, “*Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti*”, Doktor Abdullah Cemal tarafından hazırlanan ve Ankara’da 1922 yılında basılan “*Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı*” adlı raporlar oluşturmaktadır

1920 yılında kurulan TBMM Hükümeti’nin, aynı yılın mayıs ayında kurduğu *Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti Vekili* ve Sinop Mebusu olan Doktor Rıza [Nur]¹ Bey’in emriyle, ülkenin ve toplumun mevcut durumunu birçok açıdan inceleyerek, gelecekteki sosyo-kültürel ve ekonomik politikalara yön vermek amacıyla, “*Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası*” adıyla bir dizi vilayet monografisi hazırlanması kararlaştırıldı ve kısa bir zaman içinde çalışmalar başlatıldı. 1922-1938 yılları arasında yayımlanan ve ulaşabildiğimiz kadarıyla yirmi beş kitaptan oluşan bu dizi, Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında Anadolu sosyo-kültürel ve ekonomik durumuyla ilgili verdiği bilgiler nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temellerinin atıldığı yıllarla ilgili bilgi edinmemiz açısından oldukça önemlidir.

Belirli bir plan dâhilinde ve bilimsel yöntemler kullanılarak, ilgili kentlerde bizzat bulunan devlet görevlilerince sahada yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda bölümlere ayrılan ve her bir bölümde farklı başlıkların incelendiği kitaplardaki bilgiler şöyle şekillenmiştir: Söz konusu vilayetlerin coğrafi konumu, yüzölçümü, iklimi, coğrafi özellikleri, ziraat ve hayvancılık durumu, nüfusu, konuşulan diller, kıyafetler, geçim kaynakları, gelenek

¹ Rıza Nur, 1887’de Sinop’ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sinop İptidai Mektebi, Sinop Rüştüyesi ve İstanbul Soğukçeşme Askeri Rüştüyesi’nde tamamladıktan sonra Kuleli Askeri İdadisinden mezun oldu. 1895 yılında kaydolduğu Askeri Tıbbiye Mektebi’nden 1901’de Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. II. Meşrutiyetin ilanı ile İttihat ve Terakki Fırkası Sinop milletvekili olarak Osmanlı Mebusan Meclisine katıldı. İstanbul’un işgalinden sonra Ankara’ya giderek TBMM’nin açılışında hazır bulundu. 1920’de Maarif Vekilliği, 1921’de Sıhhat Vekilliği görevlerinde bulundu. Lozan Konferansı’nda ikinci delegeydi. 8 Eylül 1942’de İstanbul’da vefat etti. Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919–1923, Cilt III, TBMM Vakfı Yayınları No: 6, Ankara 1995, s. 868–869; Cumhuriyet Ansiklopedisi, Cilt:2, 1941–1960, İstanbul 2003, s. 27.

ve görenekleri, sağlık ve eğitim kurumları, doğum ve ölüm oranları, bulaşıcı hastalıklar.² Haritalar, krokiler, planlar, şemalar, grafikler, cetveller de desteklenen raporlar şu vilayet ve sancaklar için hazırlanmıştır: Sinop³, Niğde⁴, Hamid Abad (Isparta)⁵, Zonguldak⁶, Kastamonu⁷, Kayseri⁸, Konya⁹, Maraş¹⁰, Ankara¹¹, Kırklareli¹², Gelibolu¹³, Urfa¹⁴, Çatalca¹⁵, Kırşehir¹⁶, Bayezit¹⁷, Çankırı¹⁸, Gaziantep¹⁹, Cebel-i Bereket (Osmaniye)²⁰, Denizli²¹, Ladik²², Tokat²³, Çorum²⁴, Erzincan²⁵, Sivas²⁶. Bu raporların bazıları günümüz Türkçesine çevrilerek yayımlanmıştır.²⁷

² Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafya dizisi ile ilgili etraflı bilgi için bkz. Osman Gümüşcü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak", ATAM Dergisi, Sayı 45, Ankara, Kasım 1999, ss. 939-958.

³ Mehmed Said, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Sinob Sancağı**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

⁴ Mahmud Hayri, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Niğde Sancağı**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

⁵ Besim Zühdi, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Hamid Abad (Isparta) Sancağı**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

⁶ Abdullah Cemal, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

⁷ Kemal, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1338 [1922].

⁸ Hıfzı Nuri, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kayseri Vilayeti**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

⁹ Nazmi, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Konya Vilayeti**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

¹⁰ Besim Atalay, **Maraş Coğrafyası**, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339 [1923].

¹¹ Müslühiddin Safvet, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1925. Günümüz Türkçesi için bkz. Nazmi, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti**, Yay. Haz: İzzet Öztoprak, Murat Karataş, Güneş Şahin, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2009.

¹² Ahmed Hamdi, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kırkkilise "Kırklareli" Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

¹³ Fahri Cemal, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

¹⁴ Şefik Arif, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Urfa Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

¹⁵ Mehmed Ali, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Çatalca Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925.; Mehmed Ali, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Çatalca Vilayeti**, Yay. Haz. M. S.. Koz, Çatalca Belediyesi, İstanbul, 1991.

¹⁶ İbrahim İsmail, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kırşehir Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

¹⁷ İbrahim Edhem, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Bayezid Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

¹⁸ Raif, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kengiri [Çankırı] Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926.

¹⁹ Süleyman Faik [Yargıcı], **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Gazi Ayıntab [Gaziantep] Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926.

²⁰ **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1926.

²¹ Kemal Şakir, **Tarihi, Coğrafi, Sıhhi, İktisadi Nokta-i Nazardan Denizli**, Hüsn-i Tabiat Matbası, İstanbul, 1927.

²² **Tarihi, Coğrafi, Sıhhi, İktisadi Nokta-i Nazardan Ladik**, Türk Ocağı, İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbası, 1927.

²³ **Tokad Vilayeti**, Tokad Kasabası Hakkında Malumat, İstanbul, 1926.; Ş. Meral, **Tokat Vilayeti**, Hapishane Matbaası, Ankara, 1938.

²⁴ Nazmi Tuğrul, **Çorum**, Nazmi Matbaası, Çorum, 1927.

²⁵ Ali Kemali, **Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnoğrafi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi**, 1931.

İDARİ TAKSİMAT

Sihhi İçtimai rapora göre Sinop Vilayeti kuzeyden Karadeniz, doğudan Canik ve Amasya Sancakları güneyden ve batıdan Kastamonu vilayetleriyle çevrilidir ve yaklaşık 8.620” kilometre karelik yüzölçümüne sahip yer yer dağlık bir coğrafyaya sahiptir.²⁸ Kastamonu Vilayeti kuzeyden Karadeniz, doğudan Sinop, güneydoğusundan Çorum, güneyinden Çankırı, batıdan Bolu ve Zonguldak vilayetleri ile çevrilidir. Kastamonu Vilayeti yaklaşık 19.000 kilometre karelik yüzölçümüne sahiptir.²⁹ Zonguldak Vilayeti'nin kuzeyinde Karadeniz doğusundan Kastamonu güneyinden Bolu Müstakil Livası ile sınırlıdır. Zonguldak Vilayeti yaklaşık olarak 12.975 kilometre karelik yüzölçümüne sahiptir.³⁰

Sinop 1920 yılının Haziran ayında bağlı bulunduğu Kastamonu'dan ayrılarak Gerze, Ayancık ve Boyabat adlarında dört ilçeli ayrı bir idari birim haline getirilmiştir. Dört ilçenin en büyüğü Boyabat'tır. Merkez ilçenin Karasu adında bir beldesi ve 73 adet köyü mevcuttur. Gerze ilçesinin Yeni Cuma adında bir beldesi ve 82 adet, Ayancık ilçesinin Osmanlı ve Türkeli adlarında iki beldesi ve 128 adet, Boyabat ilçesinin Durağan adında bir beldesi ve 193 adet köyü bulunmaktadır. Sinop dört ilçe beş belde ve 475 köye sahiptir. Merkez ilçenin Varuş?, Kefvi?, Cami-i Kebir, Meydan Kapı, Kale Yazısı adlarında beş mahallesi; Gerze ilçesinin Çay, Hamidîye, Köşk, Varuş? adlarında dört mahallesi, Ayancık ilçesinin Yeni Mahalle, Erken Günez adlarında iki mahallesi, Boyabat ilçesinin Yanık Mescid, Kemal Dede, Cami-i Kebir, Kum Mescid, Ak Mescid, Gök Dere, Kale Bahçesi, Çerçi Oğlu, Zincirli Kuyu, Şeyh Mahallesi adlarında on mahallesi vardır.³¹

²⁶ H. Tahsin, **Sivas Vilayeti Sihhi ve İçtimai Coğrafyası**, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Neşriyatı, Ankara, 1932.

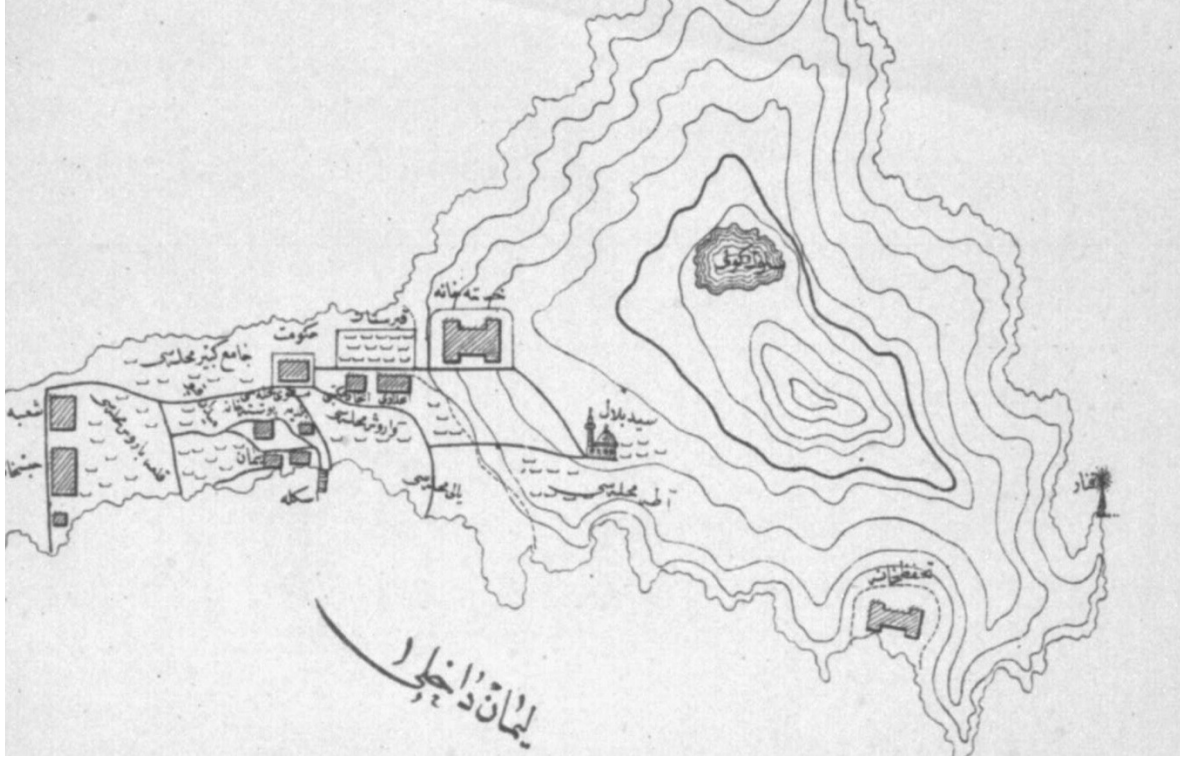
²⁷ *Türkiye'nin Sihhi-i İçtimai Coğrafyası* başlığı ile yayınlanan kitaplardan Çatalca, Gaziantep, Kırşehir, Niğde, Sinop, Kayseri, Ankara, Denizli Vilayetlerine ait olanlar günümüz Türkçesi ile yayınlanmıştır. Ankara, Gelibolu, Hamidabad (Isparta), Menteşe (Muğla) vilayetleri hakkında bilgi veren çalışmalar da yapılmıştır.

²⁸ Mehmed Said, *Türkiye'nin Sihhi-i İçtimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*, Ankara, 1338 [1922]. s. 7.

²⁹ Kemal, *Türkiye'nin Sihhi-i İçtimai Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti*, İstanbul, 1338 [1922], s. 5.

³⁰ Abdullah Cemal, *Türkiye'nin Sihhi-i İçtimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı*, Ankara, 1338 [1922] s. 5.

³¹ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 21.

Kastamonu, merkez ilçesi de dahil sekiz ilçeye sahiptir: Kastamonu merkez, İnebolu, Safranbolu, Araç, Cide, Daday, Tosya ve Taşköprü. Kastamonu merkez ilçesinin, Göl, Akaya, Devrekani, Kozyaka, İnebolu ilçesinin, Çatalzeytin, Güre-i Nehas?, Safranbolu ilçesinin, Aktaş, Ulus, Eflani, Daday ilçesinin Azdavay, Araç ilçesinin, Mergöze, Boyalı, Cide ilçesinin Hoşalay, Taşköprü ilçesinin Gökçeagaç adlarında beldeleri bulunmaktadır.³²

1920’de Bolu’dan ayrılan Zonguldakın, Ereğli, Devrek ve Bartın ilçeleri bulunmaktadır. Zonguldak merkez ilçe 70, Ereğli 110, Bartın ise 2 beldeye ve toplam 227 köye, Devrek 128 köye sahiptir.³³

NÜFUS

Sinop’un nüfusunun etnik olarak % 87,4’ü Türklerden oluşmaktadır. İnaç olarak bakıldığında ise % 93,1’i Müslüman, % 6,9’u Hıristiyan’dır. Müslümanların % 94’ü Türk, % 3,1’i Çerkez, % 2,7’si Gürcü, % 0,6’sı Abaza ve % 0,6’sı Kürt’tür. Müslüman Türklerin Sinop’un yerli halkından olduğu tarihi yapılardan ve müesseselerden açıkça anlaşılmaktadır. Diğer etnik unsurlar Türklerden daha sonra bölgeye gelip yerleşmişlerdir. Sinop’taki Rum aileler arasında son elli yıl içerisinde Karaman, Kayseri taraflarından gelmiş olanları oldukça fazladır. Gürcüler ile Abaza ve Çerkezlerin tamamı Kafkasya’dan Sinop’a göç ederek gelmişlerdir. 1877/1878 Türk-Rus Savaşı’ndan önce Sinop’ta Gürcü, Abaza ve Çerkez nüfus bulunmamaktadır. Boyabat ilçesinde mevcut olan ve halk arasında Kürt olarak adlandırılan aşiretler aslen Kürt değil Türkmen’dirler. Yazı başka, kışı başka yerlerde geçirmek suretiyle konar-göçer hayatı yaşadıkları için bu adla adlandırılmışlardır. Sinopta Konar-Göçer olarak yaşayan aşiretler ve aileler bulunmamaktadır. Ancak Vezirköprü, Havza, Merzifon, Amasya,

³² Kemal, a.g.e., s. 10.

³³ Abdullah Cemal, a.g.e., s. 13.

Sivas, Malatya ve diğer yerlerde kışlayan ve çoğu İran sınırları içinde yaşayan Türkmenlerinden ibaret olan, halkın Kürt olarak adlandırdığı konar-göçer gruplar yazı Sinop'un denize yakın olan vadilerinde geçirirlerdi. Sinop'un nüfus yapısının genel görünümü aşağıdaki tablodaki gibidir:³⁴

	Merkez	Gerze	Ayancık	Boyabat	Toplam
Türk	22.154	30.928	38.673	56.376	148.131
Çerkes	1.441	268	1.157	518	2.384
Abaza	832	0	174	0	1.006
Gürcü	3.156	238	718	0	3.222
Kürt	0	0	0	1.016	1.016
Rum	4.265	2.024	1540	129	7.958
Ermeni	521	467	47	2.690	3.725
Toplam	32.369	33.925	42.309	60.729	167.442

Kastamonu'nun Türk ve Müslüman olmayanlar dahil olmak üzere nüfusu 424,600'dür. Bu nüfusun 12.000 kadarı Hıristiyan geri kalanı ise Türk ve Müslüman'dır. Kastamonu dâhilinde aşiret yapılanması görülmediğinden öne çıkan bir aşiret bulunmamaktadır.³⁵

Zonguldak'ın 1918'deki istatistiklere göre nüfusu 89.023 idi. Zonguldak dâhilinde aşiret yapılanması görülmediğinden öne çıkan bir aşiret bulunmamaktadır. Bugünkü nüfusun ilçelere, din ve milliyetlere göre dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir.³⁶

	Merkez	Ereğli	Bartın	Devrek	Toplam
Türk	28.337	40.567	73.974	53.173	196.051
Rum	1.100	1.000	446	405	2.951
Ermeni	756	127	280	674	1.837
Toplam	30.193	41.694	74.700	54.252	200.839

EĞİTİM

Ülkenin her tarafında olduğu gibi Sinop'ta da eğitim oldukça zayıftır. Okulların sayısının yetersiz olması, gerekli eğitim-öğretim araçlarının yetersiz olması, hocaların modern anlamda eğitim-öğretim yöntemlerine sahip olmamaları bundaki en önemli etkidir. Köylü okuma yazmaya son derece heveslidir. Yegâne arzuları çocuklarının bir mektubu bir gazeteyi okuyabilmesi ve yazabilmesidir. Öteden beri merkez ve merkeze bağlı köylerde köy okulları devletten katkı almadan bazı öğreticileri istihdam etmişler ve masraflarını da kendileri karşılamışlardır. Bunların sayısı son zamanlarda altmış altı kişiyi geçmişti. Okullarda görev yapacak olan öğretmenlerin eğitilmesi gerektiği düşünüldüğü için, öğretmenler merkezde bir kursa tabi tutulmuşlar ve ortalamanın altında soruların yer aldığı bir sınava tabi tutulmuşlardır. Ancak bu sınavdan 48 kişi başarı ile çıkmıştır. Ehliyetli öğretmenlerin görev almasına kadar öğretmensiz okullar kapatılmış, ehliyetli öğretmenlerin görevlendirildiği köylerde ise derhal okullar işler hale getirilmiştir. Okulların açılması ve işlerlik kazandırılmasının önündeki en büyük engellerden birisi de Sinop'un coğrafi yapısından

³⁴ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 27, 28, 69.

³⁵ Kemal, **a.g.e.**, 15.

³⁶ Abdullah Cemal, **a.g.e.**, s. 17.

kaynaklı olarak yerleşimlerin dağınık bir halde olmasıdır. Dolayısıyla okulun açılmasından önce yapılacak işlerden bir tanesi de önce köylerin teşkil edilmesidir.³⁷

Sinop merkez ilçesinde öğretmen okulu ve lisesi ve bir erkek ve bir kız merkez okulu ile merkeze bağlı 16 köy okulu; Boyabat ilçesinde bir erkek ve bir kız merkez okulu ile bağlı 23 köyde köy okulu; Ayancık ilçesinde bir erkek ve bir kız merkez okulu ile bağlı 22 köyde köy okulu vardır. Gerze ilçesinde iki erkek ve bir kız merkez okulu ile bağlı 10 köyde köy okulu vardır. Bu okulların masrafları devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Sinop merkez ilçede ayrıca bir de vakıf erkek ve bir özel kız okulu mevcuttur. Okulların tamamı Maarif Nezareti tarafından belirlenen programlara uygun olarak eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmektedirler. Beldelerdeki okullarında mümkün olduğu kadarıyla uygulanmaya çalışılan söz konusu program köy okullarının büyük bir kısmında uygulanamamaktadır. Programın uygulanamamasının nedenlerinden biri de eğitim araç ve gereçlerinin yoksunluğudur. Köy okullarının büyük kısmında eğitim ve öğretimin tek öğretmenle yapılması, öğrenci sayısının en az 80-90 kişi olması ve üç devreyi kapsayan altı sınıfın yine tek öğretmen tarafından okutulması programın uygulanmasının önündeki en büyük sorundur.³⁸

Kastamonu Maarif Müdüriyeti'nin verilerine göre mevcut 1.360 köyde 424.000 nüfus olmasına karşılık 224 okul, 448 öğretmen ve 9.464 öğrenci bulunmaktadır. Bu verilere göre altı köye bir okul ve her okula iki öğretmen düşmekte ve nüfusun yüzde 2,15'i ancak öğrenim görebilmektedir. Kastamonu köylüleri çocuklarının öğretim görmesini istemelerine rağmen çocuklarını okutacak öğretmen bulamamaktadırlar. Kastamonu'da resmi olarak faaliyet gösteren ilkokullarla ilgili derli toplu aşağıdaki tablodaki gibidir.³⁹

	Okul Adedi		Öğretmen Adedi		Öğrenci Adeti	
	Erkek	Kız	Erkek	Kadın	Erkek	Kız
Kastamonu	19	5	40	27	984	400
Araç	21	1	31	3	789	145
İnebolu	39	7	68	78	1.157	416
Cide	17	1	22	3	805	144
Safranbolu	40	3	51	10	1.110	332
Taşköprü	17	3	27	9	770	260
Daday	29	1	35	3	863	270
Tosya	16	1	26	5	587	128
Toplam	198	22	300	79	7.065	2.095

Kastamonu'daki eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren diğer okullarla ilgili açıklayıcı bilgiler de aşağıdaki tablodaki gibidir.⁴⁰

	Okul Adedi		Öğretmen Adedi		Öğrenci Adeti	
	Erkek	Kız	Erkek	Kadın	Erkek	Kız
Öğretmen Okulu	1	-	15	-	65	-
Öğretmen Okulu	-	1	-	11	-	60
Safranbolu İdadisi	1	-	10	10	48	-
Sultani	1	-	33	-	141	-
Toplam	3	1	58	21	254	60

³⁷ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 33.

³⁸ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 46, 47.

³⁹ Kemal, **a.g.e.**, 17, 24.

⁴⁰ Kemal, **a.g.e.**, 17.

Sinop sınırları içinde Boyabat, Ayancık, Gerze ilçelerinde ve Boyabat ilçesine bağlı Durağan nahiyesinde birer medrese vardır. Şimdiye kadar kapalı olan medreseler 1921’de yapılan girişimler sonucunda 1922’de tekrar açıldı. Şu anda kapalı olan Durağan beldesindeki diğer dört medresede de müderrisler az sayıdaki öğrenciye eğitim vermektedirler.⁴¹

Kastamonu’da ilçeleri de dahil sadece bir adet medrese mevcuttur. Ancak bilinen fonksiyonları içeren bir medrese mevcut değildir. Bunlar birkaç odalı olup, sağlık şartlarından yoksundur. Kastamonu merkezinde *Dari’ül-Hilafet’ül-Aliyye* adıyla yeni açılan bir medrese mevcuttur. Ancak bununda fiziki koşulları öğretime uygun değildir.⁴²

Zonguldak’ta da diğer yerlerdeki gibi eğitim oldukça geridir. Ereğli, Zonguldak, Bartın ve Devrek merkezinde üç devreli erkek ortaokulu ile iki ve üç devreli kız okulları mevcuttur. Genel olarak bakılacak olursa Zonguldak, Ereğli, Bartın ve Devrek’te birer erkek numune mektebi, beldelerde 32 erkek ve 8 kız olmak üzere toplam 43 ilkökul mevcuttur. Ereğli’de iki, Bartın’da üç adet medrese bulunmaktadır. Köylerin ancak onda birinde muntazam bir şekilde köy okulu bulunmaktadır. Diğer köylerin büyük olanlarında birer imam tarafından küçük mescit veya misafir odasında köy çocukları öğrenim görmeye çalışmaktadırlar. Bartın’da daha önce bir ziraat ve sanayi mektebi inşasına başlanmışsa da inşaat tamamlanamamış ve akim kalmıştır.⁴³

SAĞLIK

Hastaneler

Sinop’ta üç hastane mevcuttur. Özellikle frengi ile mücadele için kurulmuş olan bu hastanelerden birisi Sinop merkezinde, diğerleri Ayancık ve Boyabat ilçelerinde idi. Mulga Kastamonu-Bolu Frengi Mücadele Teşkilâtı Nizamnamesi’ne göre Sinop hastanesi birinci sınıf, Ayancık ve Boyabat hastaneleri ikinci sınıftı. Sinop Hastanesi 1887 yılında Abduharman Paşa’nın Kastamonu valiliği sırasında şehrin kuzey batısında denize nazır yüksek bir mevkide ahşap olarak inşa edilmiştir. Uzun bir süre atıl durumda kalmış olan hastane 1899 yılına kadar sönük bir şekilde idare edilmiştir. Bu tarihten itibaren frengi ile mücadeleye özel bir önem verilmesinden dolayı Sinop Hastanesi de yenilenmiş ve şartları iyileştirilmiştir. Hastane beşi erkek, ikisi kadınlara mahsus olmak üzere yedi koğuşa, Anadolu’da örneğine az rastlanır mükemmel bir ameliyathaneye, bir bakteriyoloji laboratuvarına, muayene ve diğer imkânlarla sahipti. 1921 yılı Temmuz ayının başlarından itibaren elli yataklı bir hastane haline getirilmiştir. 1910 yılında Sinop Hastanesi’nden ayrılan tıbbi malzemelerle Boyabat’a yirmi yataklı bir adet frengi ile mücadele hastanesi oluşturulmuştur. Ancak 1911’de hastane ilga edilmiş, 1913’te tekrar işlerlik kazandırılmıştır. 1921 yılında tekrar hastane ilga edilmiş ve dispensere dönüştürüldü. Sait Bey’in girişimleriyle 1913’te Ayancık’ta yine Frengi ile mücadele için kırk yataklı bir hastane tesis edildi. Burası 1914 yılından 1921 yılına kadar Kastamonu-Bolu frengi ile mücadele teşkilâtının ikinci sınıf hastanesi olarak faaliyette bulundu ve 1921 yılının Temmuz ayından itibaren dispensere dönüştürüldü. Bunların dışında Boyabat ve Gerze ilçelerinde de birer adet dispenser daha mevcuttu. Gerze’deki dispenser 1921 yılında tesis edildi.⁴⁴

Kastamonu’da 1911’de merkez ilçede, İnebolu, Safranbolu ve Cide birer adet olmak üzere dört hastane mevcuttu. Bunlardan Kastamonu seksen, İnebolu ve Safranbolu elli, Cide kırk yataklıdır. Daha sonraki yıllarda Kastamonu merkezdeki hastane elli yataklı

⁴¹ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 46, 47.

⁴² Kemal, **a.g.e.**, s. 24.

⁴³ Abdullah Cemal, **a.g.e.**, s. 19, 25.

⁴⁴ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 43, 44.

bir hastane haline getirildi. İnebolu yatak sayısını korurken Safranbolu ve Cide de bulunan hastaneler otuz yataklı birer dispanser haline getirildi. Merkezdeki hastaneye ait geniş bahçe içerisinde değişik işlerin görülmesine uygun yerler mevcuttur. Hastane binasının her iki cephesinde Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaptırılan gayet muntazam ve zarif bir muayenehane ile bir tecrithane mevcuttur. Ayrıca iyi durumda bir mutfak ve bir adet de hamam bulunmaktadır. 1910 yılında hastane bünyesinde bakteriyoloji laboratuvarı yapılmış ve oldukça yararlı bir tesis olmuş ve hastanedeki görevlerinin yanında halk sağlığını ilgilendiren konularda da çalışmalar yaptı. İldeki suların tahlilleri burada yapıldı ve veriler periyodik bir şekilde kayıt altına alındı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkan salgın hastalıklarla mücadele etmek amacıyla Kastamonu'da sekiz adet seyyar istasyon kuruldu. Ayrıca İnebolu ve Safranbolu dispanserlerinde de birer seyyar etüt bulunmaktadır. Merkezde büyük ve sabit istasyonlar içinde bir adet tebhirhane⁴⁵ mevcuttu. Merkezdeki bu tebhirhanenin 1921 yılı ekim-aralık ayları arasında dezenfekte ettiği eşyanın parça itibarıyla adedi 232.843'tür.⁴⁶

1920 yılı sonlarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kararıyla Kemaleddin Bey tarafından tertip edilen proje ile şehrin batısındaki Soğuksu tepesinde elli beş yataklı bir amele hastanesi inşasına başlanılmış ve inşaat 1922 yılı başlarında tamamlanmak üzeredir. Bu hastanenin inşaatının tamamlanmasına kadar Trabzon Oteli kiralanarak geçici bir hastane açıldı. Bundan başka merkezde Ereğli Şirket-i Osmaniyesi'ne ait on beş yataklı ve bir Fransız tarafından idare edilen bir hastane daha mevcuttur. Bartın'da daha önce Kastamonu Frengi Mücadele Teşkilatı devrinde ahşap olarak şehrin güneybatısında inşa edilen elli yataklı birinci sınıf bir hastane mevcuttur. Ancak burası şu anda halk dispanserine dönüştürülmüştür. Ereğli'de 1896 yılında şehrin en güzel mevkiinde inşa edilmiş ikinci sınıf, altmış yataklı bir hastane mevcut olup bu da dispansere dönüştürülmüştür.⁴⁷

⁴⁵ Tebhirhane: dezenfeksiyon istasyonu

⁴⁶ Kemal, a.g.e., s. 21.

⁴⁷ Abdullah Cemal, a.g.e., s. 23.

Eczaneler

Sinop'ta biri resmi, birisi yarı resmi, dördü özel olmak üzere altı adet eczane mevcuttur. Resmi eczane merkezdeki devlet hastanesine hizmet etmekte ve sadece hastanede tedavi altındaki hastalara yönelik çalışan bir eczaneydi. Ancak gerek duyulduğu takdirde hali vakti yerinde olmayan halkın ilaç ihtiyaçlarına da cevap vermekteydi. Bölgenin diğer bir eczanesi de yarı resmi faaliyet gösteren Boyabat Belediyesi'ne ait olan eczanedir. Özel eczaneler ise, Gerze'de Binbaşılıktan emekli Fevzi Efendi'nin sahibi olduğu ve Musalla Mahallesi'nde faaliyet gösteren Şifa Eczanesi, yine Gerze'de Mülkiye eczacılarından Hac Akif Efendi'nin sahibi olduğu ve yine Musalla mahallesinde faaliyet gösteren Memleket Eczanesi idi. Ayancık kasabasında belediye adına bir eczane açılmış ise de henüz tam anlamıyla faaliyete geçirilememiştir. Ayancık'ta Miralaylıktan emekli Osman Bey tarafından bir eczane kurulmuş ve ilaçlar bu eczane aracılığıyla büyük oranda temin edilmeye çalışılmıştır.⁴⁸

Üçü Kastamonu'da ikisi İnebolu da ve birer adet de Safranbolu, Taşköprü, Araç, Tosya ve Cide de olmak üzere vilayet dâhilinde on adet özel eczane mevcuttur. Bunlardan Araç, Cide ve Tosya'dakiler oldukça yetersizdir.⁴⁹

Zonguldak'ta belediyeye aid bir, diğerleri özel olmak üzere üç, Bartın'da özel dört, Ereğli'de de Belediye'ye ait sekiz eczane mevcuttur. Devrek'te eczane bulunmamaktadır.⁵⁰

Karantinahane ve Tahaffuzhane

Sinop merkez ilçede bir karantinahane ve ilçenin yirmi dakika kuzeyinde bir tahaffuzhane⁵¹ vardır. Karantinahâne binası 1915 yılında Rusların bombardımanı ile tahrip edilmiştir. Bugün liman dahilinde vakıflara ait bir kahvehanede faaliyet göstermektedir. Tahaffuzhane 1921 yılı ortalarına kadar çok kötü bir haldeydi. Otuzdan fazla baraka, hastane ve tecrithâneler, iskeleler bakımsızlık yüzünden harabe olmaya yüz tutmuştur. 1921 yılı ortalarından itibaren Sıhhiye ve Muâvenet-i İçtimaîye Vekâleti'nden gönderilen ödeneklerle eksiklikler giderilmeye çalışılmış ve gerekli tamirat yapılmıştır.⁵²

⁴⁸ Mehmed Said, *a.g.e.*, s. 46.

⁴⁹ Kemal, *a.g.e.*, s. 23.

⁵⁰ Abdullah Cemal, *a.g.e.*, s. 23, 24.

⁵¹ Tahaffuzhanenin çalışma şekli şu şekildedir: Yurt dışından gelen gemiler karadan 1 mil açıkta demirlerler karadan bir filikayla bir doktor, tahaffuzhane müdürü ve kayıt memuru gemiye giderek hasta olanları kayıt altına alır. Bulaşıcı hastalığı olanlar ayrı teknelerle taşınarak, diğer yolculardan ayrı yerde banyo yaptırılır ve tecrithane adı verilen hastata odalarına alınır. Sağlıklı olanlar ise yine filikalarla iskeleye çıkartılır. Yolcuların eşyaları iskeleye kurulan raylı sistemle tahaffuzhanenin sterilizasyon kazanlarına götürülür. Yolcular ise havlu, peştamal ve takunya verildikten sonra duşluk bölümüne geçerler. Çıkardıkları kıyafetler filelere konulup sterilizasyon ünitesinde buharla dezenfekte edilir. Duştan çıkanlara kendileri için özel yapılmış sedirlerde ağırlanır. Yemek ve içecek ikramı yapılır, ardından da doktor muayenesi yapılır. Eğer gemide hasta yoksa doktor kontrolünden sonra yolcuların çıkışlarına izin verilir. Gemide bir tek hastanın bile olması durumunda yolcular misafirhanelerde o hasta iyileşinceye ya da ölünceye kadar misafir edilir. Bu süre içinde diğer yolcuların sağlığının gözlenmesini sağlar. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mesut AYAR, "1900 İzmir ve 1901 İstanbul Salgınları Bağlamında Vebanın XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Devam Eden Etkisi" *History Studies* Volume 2/2 2010, ss. 173, 188.

⁵² Mehmed Said, *a.g.e.*, s. 46.

Hastalıklar

Sinop'ta halk arasında sıklıkla rastlanan hastalıkları, arasında mutad görülebilecek rahatsızlıkların yanında, mevsime bağlı rahatsızlıkları sıralamak mümkündür. Bunlardan daha önemlisi ve daha ciddi mücadele edilmesi gereken hastalıklar arasında frengi, malarya, verem, çiçek ve difteri bulunmaktadır.⁵³

Kastamonu'da da halk arasında mutad olarak görülen hastalıklar mevcuttur. Yine mevsime dayalı rahatsızlıklar da sıklıkla karşılaşılan rahatsızlıklardır. Sinop'ta olduğu gibi Kastamonu'da da ciddi olarak mücadele edilmesi gereken hastalıklar mevcuttur. Bunlar arasında, frengi, malarya, verem hastalığı sıkça görülenlerdir.⁵⁴

Zonguldak'ta yine mutad hastalıklar ve mevsim rahatsızlıkları dışında en ciddi hastalıklar, frengi, sıtma, verem'dir. Ayrıca Zonguldak'ta deniz yolu ile gelenlerin şehirde neden oldukları salgın hastalıklara da rastlanmaktadır.⁵⁵

EKONOMİ

Madenler ve Madencilik

Sinop'un Boyabat ilçesine birkaç saat mesafede Ekinveren Köyü yakınlarında zengin petrol bulunmuş, işletme imtiyazı Sinoplu Altınoğlu kardeşler tarafından alınmış ise de bu güne kadar işletilmemiş ve işletmek için de hiçbir teşebbüste bulunulmamıştır. Savaştan önce bir İngiliz şirketi tarafından görevlendirilen bilimsel bir komisyon madenin çok zengin olduğunu ve sahile yakınlığı nedeniyle avantaja sahip olduğunu ve bu özelliği ile Bakü petrol kuyularına rakip olabileceği yönünde görüş bildirmiştir. Boyabat'ın Durağan Beldesi'nin Çerçiler Köyü'ne on dakikalık bir mesafede ve yine aynı beldenin Yukarı Çerkesler Köyü civarında Ağrılık denilen mevkide arsenik madeni bulunmuş ise de işletilmesi için hiçbir girişimde bulunulmamıştır.⁵⁶

Kastamonu maden itibarıyla beklide ülkenin en zengin bölgesidir. Özellikle sahil kısımlarda hemen her adımında önemli madenler, özellikle de kömür madenleri oldukça fazladır. Cide'nin batı bölgelerindeki kömür madenleri yabancı uzmanların ifadelerine göre Zonguldak havzasından çok daha zengindir. İnebolu ilçesinde Küre-i Nuhas (?) Beldesi merkezi yakınlarında altınla karışık bakır madeni, Urniye'de zengin mangan ve Çatalzeytin Beldesi'nin Şeyh Şaban Köyü civarlarında civa ve kurşun madeni mevcuttur. Araç'ta Boyalı beldesine bağlı Mezek Köyü'nde petrol madeni ve Araç ilçesine beş kilometre mesafede gayet zarif ve renkli mermer madeni bulunduğu, gibi Daday'ın Azadavay Beldesi dâhilinde petrol madeni olduğu söylenmektedir. Daday da demir madeni de vardır.⁵⁷

Zonguldak'ta zengin kömür madeni ile Ereğli civarında mangan madeni ve Bartın civarında Gölpazarı beldesinde, bor asiti ve Devrek dahilinde simli kurşun ve bakır madenleri vardır.⁵⁸

Orman ve Ormanlık

Sinop orman ve ormanlık açıdan oldukça zengindir. Senelik ihrac edilen önemli miktarda kereste önemli bir gelir kaynağıdır. Ormanlarda kayın ağacı, köknar, çam, meşe,

⁵³ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 57, 61.

⁵⁴ Kemal, **a.g.e.**, s. 43-47.

⁵⁵ Abdullah Cemal, **a.g.e.**, s. 43-46.

⁵⁶ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 14.

⁵⁷ Kemal, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁸ Abdullah Cemal, **a.g.e.**, s. 8.

kestane, dışdudak, karaağaç, akça çam yoğun bir şekilde bulunmakta ve işlenmektedir. Kereste ihracatı başlıca İstanbul, Samsun ve Trabzon şehirlerine yapılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İskenderiye, İzmir ve Marsilya'ya kereste ihraç edilmekteydi. 1911 yılında Fransız demiryolu şirketi Sarıkum iskelesinden beş yüz binden fazla travers satın almıştır. Köylüler bir takım müteahhitlere ihale edilmiş olan ormanlardan keresteyi tedarik etmektedir. Kereste nakliyatı yoğun olarak Kızılırmak'tan yapılmaktadır. Ayancık Çayı'ndan da kereste nakliyatı hususunda istifade edilirse de bu sonbaharda mümkün olmaktadır. Köylüler beş on ağacı birbirine bağlayarak bir sal yapar, üzerinde kendisi ayakta durur, eline uzun bir ağaç alır, salı su üzerinde yüzdürmeye gayret eder. Oldukça zor ve yorucu bir nakliye işlemidir bu. Sinopta bugün iki kereste fabrikasıyla otuz beş kadar adi su hızarı vardır. Kereste ihracatına müsait olan iskeleler sırasıyla: Çalevend, Çayağzı, Kör Saffet, Eydemli, Gerze, Dize Yeri, Çakıroğlu, Taşbağı, Aklıman, Kebedid, Kozak, Ayancık ve Ortalık mevkiileridir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce keresteden başka bilhassa Rusya ve İstanbul'a büyük miktarda odun ihracatı da yapılırdı. Son senelerde odun ihracatı yeniden yapılmaya başlanmıştır.⁵⁹

Kastamonu orman bakımından oldukça zengindir. Cide arazisi asırlardan beri içerisinde bir dal bile koparılmamış muazzam asırlık ağaçlar ile adeta örtülmüştür. Aynı şekilde ormanlar Araç'ta Safranbolu'da, Daday'da yoğun olarak ormanlık alanlara rastlamak mümkündür. Kastamonu ormanları bütün memleketi senelerce beslemeye yetecek durumdadır ancak yeterince yararlanılamamaktadır. Ormanlar genellikle çam, köknar, gürgen ve kestane ağaçlarından müteşekkildir. Vilayetin yıllık orman hâsılatı 60-70 bin lira arasındadır. Vilayetin ihraç edilen kereste miktarı takriben 40 bin metredir.⁶⁰

Zonguldak arazi yapısı olarak dağlık alanlardan oluşması nedeniyle ormanlık alanlar bu dağların vadilerinde yer almaktadır. Özellikle Ereğli, Bartın ve Devrek taraflarında ormanlık alanların daha yoğun olduğu görülmektedir.⁶¹

Tarım ve Tarımsal Faaliyetler

Eski zamanlarda Sinop'un bağları meşhur iken, günümüzde değişik nedenlerle yok olan bağların sadece Çukurbağ, Gerze bağlarının adları kalmıştır. Önceleri Gerze bağları senelik olarak oldukça yüksek bir miktar şarap yapılmak üzere ihraç edilmiş. Gerze'nin Bardenki saray sofralarına bile girmiştir. Rivayet edildiğine göre Sinop üzümünü saraya beğendirebilmeyi başaran bir bağcı Gerze beldesine memur tayin edilmiştir. Bu bağlar bugün tamamıyla tarla haline getirilmiştir. Ayancık kazasının fazlaca olan kestanesiyle Boyabat'ın cevizi, Sinop'un seneden seneye ilgi gören elması ile zeytin, limon, portakal, mandalinası istisna edilecek olursa Sinop'ta elma, armut, erik, ayva, nar, şeftali gibi meyveler de yetiştirilmektedir. Çok fazla olmamakla birlikte Sinop merkez ve Ayancık fındık ve ceviz yetiştirilmektedir. Ayancık ilçesinden yıllık olarak ihraç edilen elma, armut oldukça önemli bir miktar teşkil etmektedir. Boyabat'tan İstanbul'a yılda birkaç çuval ceviz gönderilmektedir. Bölgede yetiştirilen elma ve armutla yabancı meyvelerdir ve modern meyvecilik anlayışı henüz oturmamıştır.⁶²

Tarımsal faaliyetler genellikle atalardan görüldüğü ve öğrenildiği gibi yapılmaktadır. Büyük çiftlik sahipleri bile pulluklarını kullanmayarak eski usul kara sabanla ziraat yapmaktadırlar. Tarım arazilerinin büyük bir kısmı ormanların tahrip edilmesiyle meydana getirilmiş arazilerdir. Bölgede üretimi yapılan mahsuller şunlardır: Buğday, arpa, mısır, pirinç, sebze, yulaf, bakla, fasulye, mercimek, nohut, patates, pancar, soğan, kendir, keten, pamuk, tütün. Pirinç sadece Boyabat'ta üretilmektedir. Boyabat'ı baştanbaşa iki kısma ayıran Gök İrmak vadisi pirinç ziraatı için oldukça elverişlidir. Boyabat'ın pirinci oldukça kalitelidir. İstanbul'da Tosya pirincinden sonra ikinci kaliteli pirinç olarak tespit edilmiştir. Hatta

⁵⁹ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 15.

⁶⁰ Kemal, **a.g.e.**, s. 8.

⁶¹ Abdullah Cemal, **a.g.e.**, s. 10.

⁶² Mehmed Said, **a.g.e.**, s.15.

Boyabat'a iki saat mesafede bulunan Gazi Dere Köyü'nde üretilen pirincin Tosya pirincinden bile daha kaliteli olduğu söylenmektedir. Tütün ziraatı da Sinop'un oldukça önemli gelir kapılarından birisidir. Savaş döneminde batman tütünün reji piyasasında 1.500 kuruşa satıldığı görülmüştür. Bu nedenle tütün ziraatı geniş bir alana yayılmış ve çok miktarda üretim yapılmış olmasına rağmen alıcısı tarafından savaş dönemindeki ilgili görmemiştir. Tütün ziraatı Sinop merkez, Gerze, Ayancık ilçelerinde yapılmaktadır.⁶³

1921 yılında Sinop ve ilçelerinde üretimi yapılan bazı tarımsal ürünlerin miktarı aşağıdaki tablolardaki gibidir.⁶⁴

	Buğday Kilo	Mısır Kilo	Mercimek Kilo	Kendir Kilo	Pamuk Kilo	Keten Kilo	Pirinç Kilo
Sinop	250000	50000	2500	0	0	5000	0
Gerze	150000	50000	2500	2500	0	3000	0
Ayancık	1500000	150000	3000	0	0	15000	0
Boyabat	3476000	1069500	60000	65700	7000	28000	1585600
Toplam	5276000	2669500	68000	68200	7000	51000	1585600

	Fasulye Kilo	Soğan Kilo	Sarımsak Kilo	Elma Kilo	Ceviz Kilo	Patates Kilo	Tütün Kilo
Sinop	10000	10000	8000	30000	3000	10000	180000
Gerze	8000	15000	10000	2000	3000	5000	100000
Ayancık	80000	20000	5000	300000	10000	5000	20000
Boyabat	150000	500000	15000	120000	150000	450000	6000
Toplam	284000	545000	38000	452500	165000	470000	306000

Vilayetin ziraata elverişli yerleri oldukça sınırlıdır. Safranbolu'nun Eflani ve Aktaş ile Kastamonu'nun Devukani beldeleri, Tosya ve Daday'ın bazı kısımları ova dincecek derecede geniş düzlükleri sahiptir. Arazinin büyük kısmı dağlık ve taşlıktır. Halk bu dağlık ve taşlık arazide dahi hayat mücadelesine devam etmekte, ormanların kayaların arasında açabildiği dar alanlara üç beş avuç tohum serpmekle mahsul almaya çalışmaktadır. Genellikle halk ziraatı en eski usullerle yapmaktadır. Doğanın olumsuz şartlarıyla ilkel ziraat tekniklerinin bir araya gelmesiyle yapılan tarımsal faaliyetler oldukça kısıtlı ürün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Buğdaylar oldukça cılızdır. Safranbolu ve Tosya ilçeleri bağcılıkla uğraşmaktadır. Safranbolu'nun Çavuş ve Yapıncak üzümeleri oldukça meşhurdur. Sebze, Safranbolu'da başlıca birkaç köyde yetiştirilir ve vilayetin merkezinin Araç'ın, Daday'ın Çerkeş'in hatta Zonguldak'ın sebze ihtiyacını genellikle Safranbolu tedarik eder. Fasulye, nohut, mercimek hemen hemen her kazada yetişir. Kastamonu'nun pirinç üretiminde çok büyük önemi vardır. Pirinç üreticiliği ile geçimini sağlayan birinci derecedeki bölge Tosya'nın Devrez Çayı etrafındaki on oniki köyü, Taşköprü'nün Gök Irmak sahilinde üç beş köyü ve Safranbolu'nun Araç ve Soğanlı suları kenarlarıdır.⁶⁵

⁶³ Mehmed Said, **a.g.e.**, s.16-19.

⁶⁴ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 69.

⁶⁵ Kemal, **a.g.e.**, s. 9.

Zonguldak dâhilinde Ereğli ilçesi merkeziyle civarında hemen her çeşit sebze ve meyve yetişmektedir. Hatta portakal, limon ve zeytin bile bulunmaktadır. Zonguldak merkeziyle mülhakatında halkın çoğunluğu madencilik ve demircilikle meşgul olması sebebiyle sebze ve meyve çok azdır ve ihtiyaç dışarıdan giderilmektedir. Devrek merkeziyle civarı Bartın mülhakatı sebze bahçeleri ve meyve ağaçları bakımından oldukça zengindir. Dağ köylerinde en çok kiraz, ceviz, elma, armut bulunduğu gibi, bazı vadilerde her çeşit yemiş bulunmaktadır. Bunlardan başka Alaplı ve Ereğli'nin kuru fasulyesi herkesçe bilinmektedir. Filyos vadisinde yetişen darı, mısır, fasulye ve keza Bartın'ın kurutulmuş sebzeleri en önemli ihrac kalemleridir. Zonguldak tam bir çiftçi memleketi olmadığı için yeni yöntem ve araç gereçler tarımsal faaliyetlerde pek kullanılmaz. Buğday, arpa ve çavdar vasati beş misli ve pek nadir olarak, o da yalnız Ereğli ve Bartın civarında ve bir de Devrek suyu ve Yük Vadisi'nde on iki misli bir nispette hasat edilebiliyor.⁶⁶

Hayvancılık

Yerel halkın büyük bir kısmı evlerinde kendi ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik büyükbaş, ve küçükbaş hayvan yetiştirmektedir. Ancak hayvancılığı daha yoğun olarak yapanlar, Sinop'un değişik yerlerinde iskân edilen Kafkas muhacirlerinden Çerkez ve Abazalardır. Ancak büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar çelimsizdir. Gerze'nin hacı kadın cinsi tavuk ve horozları eskiden oldukça kıymetli iken bugün bunların soyları tükenmek üzeredir. Evcil hayvanlara meraklı olan Sultan Aziz'in özellikle Gerze'den getirttiği hacı kadın cinsi tavuk ve horozları nişanlarla taltif eylediği meşhurdur. Ne yazık ki bugün saf hacı kadın cinsi yoktur. Mevcut olanlar melezdır. Bölgede yumurtacılık günden güne ilerlemektedir. Sadece Gerze'de her birinde 1.440 yumurta bulunan sandıklardan haftada 100 ile 200 adet ihrac edilmektedir. Bu kadarda merkez ve Ayancık ilçeleri yumurta ihracatı yapmaktadır.⁶⁷

Kastamonu'da öküz, inek, at, manda, merkep, katır, koyun, keçi gibi hayvanlar bakılmaktadır. Tavuk, hindi, kaz ve ördek gibi kanatlı hayvanlar da beslenmektedir. Bu hayvanlar halkın günlük işleri ve ihtiyaçları için bakılmaktadır. Gelir getirici bir hayvancılıktan söz edilemez.⁶⁸

Zonguldak meralık alanların oldukça az olmasından kaynaklı olarak hayvancılık konusunda şanssız bir bölgedir. Bu nedenle daha çok sınırlı olan vadilerde hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Bartın ve Devrek'in bölgelerinde 25.000 kadar koyun ve keçi ile 10.000 kadar sığır (inek, öküz, manda) yetiştiriciliğiyle Filyos Vadisi'ndeki kısrak yetiştiriciliği oldukça önemlidir. Bartın'da ve Ereğli civarındaki tavuk yetiştirildiğinden kaynaklı olarak dışarıya az da olsa yumurta ihracatı yapılmaktadır.⁶⁹

Sanayi

Sinop'ta beş kereste fabrikası, dört un fabrikası, onbeş adi kereste hızarı, kırk sekiz adi un değirmeni vardır. Kereste fabrikaları Sinop'ta, Çakıroğlu iskelesinde, Gerze ve Boyabat'tadır. Un fabrikaları Sinop'ta ve Boyabat'tadır.1921 yılında devlet desteği ile bir matbaa açılmıştır. 1922 yılında elektrikli aydınlatma tesisi yapılma kararı alınmıştır.⁷⁰

⁶⁶ Abdullah Cemal, **a.g.e.**, s. 12, 17, 18.

⁶⁷ Mehmed Said, **a.g.e.**, s.18, 19.

⁶⁸ Kemal, **a.g.e.**, s. 9.10.

⁶⁹ Abdullah Cemal, **a.g.e.**, s. 12, 13.

⁷⁰ Mehmed Said, **a.g.e.**, s. 50.

Kastamonu Safranbolu ve Cide dahilinde su ile çalışan iki kereste fabrikası ile Kastamonu merkezde bir un fabrikasından başka, fabrika denilecek bir müessese yoktur.⁷¹

Zonguldak'ta Ereğli Şirket-i Osmaniye'sine ait buhar gücü ile çalışan şimendifer tamirine mahsus bir fabrika ile aynı şirkete ait kömürü yıkamaya ve cinslerini ayırmaya yarayan bir kok fabrikası vardır. Ayrıca bazı ocaklarda hava ve su makineleri mevcuttur. Bartın merkezinde Hamidiye mahallesinde yerli bir şirkete ait buharla çalışan bir un değirmeni ve Derbent ağzında eşraftan Çağazade Halil Efendi'ye ve Askalan'da yine yerli bir şirkete ait iki kereste fabrikası ile Filyos'da eşraftan Molla Hüseyinzade Saib Efendi'ye ait bir kereste fabrikası vardır. Bunların dışında Devrek, Bartın ve Ereğli ormanlarında su ile çalışan ve ilkbahar mevsimlerinde işleyen hızır tezgâhları mevcuttur.⁷²

SOSYAL YAŞAM VE GELENEK GÖRENEK

Kılık Kıyafet

Sinop nüfusunun büyük oranı Türk olmasına rağmen tek tip bir milli kıyafetten söz edilemez. Kılık kıyafet halkın kasabalı/köylü ve zengin/fakir olmalarına göre şekillenmektedir. Zengin kasabalıların erkekleri genellikle setre, pantolon giyerler. Hocaların dışında sarık saranlara pek rastlanmamaktadır. Gerze'de az, Boyabat'ta daha çok olmak üzere uzunca bir palto, şalvar, yumuşak bir kuşak, fes üzerinde ağabani sarık veya yazma giyerler. Gençler tamamıyla dar fesli setre, pantolon giyerler. Uçlarında gümüş tokalar sallanan bel kayışının yan tarafında bir tabanca takılıdır. Kadınlarından ihtiyarca olanlar beş on sene evvel uzunca bir entari, kumaştan büyük bir dış don ve Trabzon çarşafı denilen yerli dokuması, beyazlı siyahlı piti kare bir şal örtünürlerdi. Bugün dış donlarını terk ederek giyimleri daha sade bir şekle girmişlerdir. İhtiyarlara nispetle genç kadınlar tamamıyla İstanbul biçimi çarşaf ve elbise giymektedirler. Kadınlarda beşi bir yerde altına itibar oldukça fazladır. Kişinin servet derecesine göre bir adetten yirmi beş ve hatta elli adete kadar ulaşan beşi bir yerde dizisini taşıyan kadınlar eksik değildir. Fakir kasabalılar, zenginlerden çok da farkları yoktur. Yalnız mümkün merteye yerli dokuması şeylerle idare ederler. Örneğin potin iskarpin yerine yerli sahtiyandan yapılmış kundura veya çapula⁷³, fes yerine kuzu derisinden kalpak giyerler. Gençler şalvar yerine dar bacaklı zıbka⁷⁴ giyerler. Kadınlar düz entari, bunun üzerine büyük bir dış donu, düz çarşaf, ya yerli dokuması şal, duruma göre kundura veya çapula giyerler. Zengin köylü erkeklerin giyim tarzı tamamıyla Çerkez ve Abazaların giyim tarzına benzer. Başta başlık, kısa bir ceket ve aynı kumaştan zıbka denilen dar bir dizlik, yumuşak bir çizme ve çapula, belde tokalı bir kayış, tabanca veya kama, ihtiyarlar genellikle ağabani sarık sararlar. Zengin köylülerin genç kadınları şehir kadınlarının kıyafetine girmeye çalışırlar, lakin orta yaşlıları ve ihtiyarları millî kıyafetlerini muhafaza etmektedirler. Başlarına tepesi altın dizilmiş, kenarı oymalı ve katlanmış yemeni bağlanmış fes giyerler. Bunun üzerine üçgen şeklinde bükülmüş diğer bir yemeni örterek iki uçlarını çene altından bağlarlar. Üç etekli entari giyerler. Bellerine yine üçgen şeklinde bükülmüş bir ucu topuklarına kadar indirilmiş Acem şalı ve buna benzer bir şey sararlar. Sokaklarda çarşaf veya ferace örterler.

⁷¹ Kemal, a.g.e., s. 25.

⁷² Abdullah Cemal, a.g.e., s. 24.

⁷³ Karadeniz halkı tarafınsan yaz kış giyilen tek tip ayakkabıdır. Çapula burnu ön kısmı tasnavari kapalı, arkası hafifçe yukarıya doğru kalkık bir dil çekekli, var ile yok arası ökçeli ve altı demir çivi kabaralı bir ayakkabıdır.

⁷⁴ Zıbka (Sıkma): Bacakları sıkı bir şekilde saran, üst kısmı bol, arkası koç kuyruğu gibi sarkık ve yayvan bir nevi pantolondur.

Genellikle kırmızı kumaştan sıkı bir yelek giyerler. Yerli dokuması, uçkurlu geniş bir don üzerine bir önlük kullanırlar. Fakir köylü erkekleri başlık, ceket yerine kısa bir setre zıbka, dolak ve çarık giyerler. Kadınları da üç etekli entari, beyaz don ve gömlek giyerler. Bacaklarına erkekler gibi dolak sararlar başlarına beyaz örtü örterler.⁷⁵

Kastamonu vilayeti dâhilinde özellikle kasabalarda kıyafetler tam manasıyla melez ve karmadır. Batı ile doğu tek elbisede birleştirilmiştir. Ekseriyetle kasabalılar palto veya ceket ve altına şalvar giyer. Bellerine şal kuşak bağlarlar. Feslerinin üstüne ağabani sarık sararlar, ayaklarına mest giyerler veya sadece kundura ile yetinirler. Köylüler genellikle yerli yünden dokunmuş cepken gibi bir ceket ve dar bir şalvar, ayaklarına da çarık giyerler. Bellerine kuşak ve üzerine de silahlık denilen bir kayış bağlarlar. Kadınların kıyafetleri her kasabada ayrı, ancak köylerde aynıdır. Kastamonu kadınları beli uçkurlu eski usul çarşaf örtünür. Taşköprü, İnebolu, Tosya, Araç da böyledir. Safranbolu kadınları başlarına ufak ve eğri bir fes koyarlar. Üzerlerine koyu mavi yorgan çarşafı büyüklüğünde kare şeklinde bir örtü ile örtünürler. Tesettür arzu ittikleri vakit tek gözlerin bile elleriyle ve bu örtü ile kapatırlar. Süslenme işi ellerine ve ayaklarına kına yakmak, yüzlerine allık, kaşlarına rastık çekme, misk yağı hacı yağı sürünmekle sınırlıdır. Erkekler kadınlardan fazla sürme çekerler. Köylü kadınları umumiyetle başlarında ya büyük bir yemeni veyahut beyaz bir örtü ile gezerler.⁷⁶

Zonguldak da ortak bir kılık kıyafet şekli bulunmamaktadır. Şehirlerde genellikle setre pantolon, setre altta dar şalvar, kuşak, fes ve bazen ağabani giyerler. Erkek köylüler hemen hemen umumiyetle beyaz veya boyalı Avrupa pamuk ipliklerinden kendilerinin dokuyup imal ettikleri aşağıları dar, yukarıları kıvrımlı genişçe şalvar üstüne yazın renkli alacadan mintan, kışın palto ve ceket ve hırka giyerler. Kadınlar için Ereğli, Bartın ve

⁷⁵ Mehmed Said, a.g.e., s. 28, 29.

⁷⁶ Kemal, a.g.e., s. 15.

Devrek ile Zonguldak merkez ve köylülerinde farklılıklar vardır. Şöyle ki; Ereğli’de entari üzerine gayet geniş ve adeta dört köşe ve alt iki köşesinde ayağı geçecek kadar iki deliği olan tek parça bezden bir şalvar giyer ve üstüne cepken veya ceket giyip başlarına yaşlılar hasırsı küçük fes üstüne ve gençler boyalı, oyalı yemeniler üzerine de biraz renkli örtüler örterler. Hali vakti yerinde olanlar şalvarları renkli atlastan, üstünde cepkenleri keza etrafı sırma ile işlenmiş atlas ve kadifeden cepkenler giyip üzerine ipekli çarşaflar giyerler. Bartın ve Devrek’te dâhilen buna benzer ise de haricen renkli ve ekonomik duruma göre iplik veya ipek peştamal sarılıp, başlarına da bir peştamal örterler. Normal köylü kadınlar ise kırmızı bezden yapılmış bir şalvar ve üzerine mintan ve başlarına fes giyip, üzerine beyaz bez ve buğ? tabir ettikleri siyah veya kırmızı dallı yemeniler sararlar ve bazen de beyaz bezler örterler. Erkek ve kadın köylülerin bellerine şal veya yün kuşak sarmaları yaygındır. Zengin kadınlarda süslenmeye rağbet fazladır.⁷⁷

Gündelik Hayat

Sinop’ta daha önce oldukça yoğun bir şekilde faaliyet gösteren mesleklerden kuyumculuk, sedef işlemeciliği gibi meslekler bugün mevcut değildir. Sinop merkez, Gerze Boyabat’ta dericilikle ilgili meslekler faaliyette bulunuyorlarsa da bu oldukça sınırlı bir durumdadır. Sanatkârların kendilerini yenileyememeleri ve geliştirememeleri Avrupa’dan gelen ithal mallarla rekabet edememelerine yol açmaktadır. Son on onbeş seneden buyana gelişme gösteren balıkçılık Sinop halkı açısından oldukça gelir getirici bir meslek haline gelmiştir. Salamura haline getirilen hamsi, uskumru, palamut, torik, barbunya, İstanbul, Köstence ve Varna’ya ihraç edilmektedir. Yine balık yağı işi de halkın ciddi gelir getirici mesleklerinden birisidir. Sinop’ta terzilik ve kunduracılık meslekleri de oldukça yaygın mesleklerdendir. Gerze ve Boyabat’ta yemenicilik sanatı mevcut olup oldukça çok sayıda sanatkâr mevcuttur. Köylerdeki halk rençperlik, kerestecilik ve seneden seneye revaç bulmaya başlayan tütüncülüğe yönelmişlerdir. Öteden beri Türkler manifaturacılık, kuyumculuk, terzilik, kunduracılık gibi mesleklere heves ederlerken yavaş yavaş bu yönelimin arttığı görülmektedir. Kadınlar daha çok ailedeki ev işleri ile oya ve dantelâ işleri ile uğraşmaktadır. Ayrıca yünden fanila, ceket, çorap evdekileri gibi kaba olmakla beraber bir takım mensucat da dokurlar. Oyacılık her kadının yemek pişirmek gibi müstağni olamayacağı bir sanattır. Her modelin Türkçe bir adı vardır. Bunlardan bazıları oldukça mahiranedir. Dantelâcılıkta böyledir. Son zamanlarda Avrupa’da moda olan bazı örneklerle bile köylülerin ürettikleri ürünlerde tesadüf etmek mümkündür. Ancak kadınların yaptıkları bu el işleri yeterince destek görmediği ve geliştirilemediği için Avrupa’nın ürettiği süslü ancak değersiz işleri yavaş yavaş köylere kadar girmeye başlamıştır.⁷⁸

Kastamonu’da halkın gündelik kazançları oldukça kısıtlıdır. Sahil halkı kendine yetecek kadar mısır unu bulduğunda seneyi bolluk içinde geçirdiği kanaatine varır. Genelde günlük ihtiyaçlarını kendi besledikleri inek ve tavuklardan elde ettikleri ürünlerle sağlarlar. Köylü daima karnının ekmele doyurur. Şehirlerdeki tüccar ve eşraf da mesut bir hayat yaşayamazlar. Öğle yemeklerini hiçbir vakitte evlerinde çoluk çocuklarıyla yemezler. Biraz zeytin, peynir veya helva ile bir ekmele alır, dükkânlarda karınlarını doyururlar. Akşamları evlerine gittiklerinde en alt katta toplanırlar. Belki de yemek de orada pişmiştir. Genellikle sağlıklı ve enerji verici gıda alamazlar. Erkekler bir iki kap

⁷⁷ Abdullah Cemal, a.g.e., s. 17.

⁷⁸ Mehmed Said, a.g.e., s. 29.

yemek yedikten sonra hemen kahveye çıkarlar ve evleri muntazam, büyük ve donatılmış olduğu halde üst katta bir odaya çıkıp oturmayı hatırlarına bile getirmezler.⁷⁹

Zonguldak'ta herkes, her aile gelişigüzel yaşar. Köylerde bazı eski ailelerde mazbut ve esasi itaat ve hürmete dayalı yapılara tek tük rast gelirse de bu neredeyse istisnadan öteye gitmez. Yalnız ailelerde Türk fitratından kaynaklı sükûnet ve kanaat dairesinde her şey tabiatı ile cereyan eder gider. Aile hayatı derin bir lakayt ile ve ekseriyetle şehirlerde bir gereklilik olarak algılanmakta, köylerde ise birlikte olma mecburiyeti şeklinde algılanmaktadır. Çocuk yetiştirilmesiyle ilgili hiçbir kaygı yoktur. Hatta köylüler kız çocuklarını yok farz ederler. Erkek çocuklarına önem verilmekle beraber bakılması, yetiştirilmesi için hiçbir şey düşünülmez. Çocuk kendi kendine düşüp kalkarak, ne bulursa yiyerek hastalıklarla çırpınarak yetiştirilebilirse ne âlâ... Heba olup gidince kader denilir, otururlar. Şehirlerde zenginler ve orta halli aileler her şeyi yiyebiliyorlar. Fakat ekseriyet hamur işleri ile beslenmektedirler. Ereğli, Bartın ve Devrek'te, ekmek evlerde ve genellikle haftalık miktarda üretilir. Sebze ikinci derecede ve et üçüncü derecede bir gıda telakki edilir. Köylülerin zenginleri bulgur ve sebze, fakirleri dağlardan topladıkları mancar tabir ettikleri otların haşlamasını yerler. Yalnız Ereğli'nin Alaplı Beldesi'nde ve Bartın'ın Filyos ve Amasra Beldesi'ndeki halk gıdalarının yiyeceklerinin büyük kısmını deniz ürünlerinden temin ederler. Zonguldak'taki en önemli iş kolları arasında kayıkçılık, demircilik, dokumacılık, terzilik, kunduracılık, dokumacılık gibi iş kolları mevcuttur.⁸⁰

SONUÇ

Milli Mücadele döneminin hemen öncesi ve sırasını kapsayan raporlara göre, Batı Karadeniz'de (Sinop, Kastamonu, Zonguldak) halkın sosyo-kültürel ve ekonomik durumunun iyi olmadığı açıkça görülmektedir. Eğitim olanaklarının nüfusa cevap veremediği, mevcut okulların fiziki ve öğretim açılarından yoksun olduğu görülmektedir. Halk ekonomik faaliyetleri bakımından ne tarımsal ve hayvansal faaliyetlerden ne de sanayi kuruluşlarının ürettiklerinden yeterince geçim sağlayabilmektedir. Bölgedeki sanayi kuruluşlarının büyük ölçekli olması şöyle dursun atelyevaryi bile olmadığı görülmektedir. Nadir olarak küçük işletmelerin bulunduğu bölge, bu işletmelerin üretim araçları bakımından bölgenin ekonomisine ve bölgedeki halka iş imkânları sağlamaktan oldukça uzaktır. Halk tarım ve hayvancılığı kendi gündelik hayatının idamesini sağlamak için yapmaktadır. Bununda başarılabilirdiği söylenemez. Sağlık açısından da bakıldığında bölge ekonomik olumsuzlukların getirdiği hayat kalitesinin yetersizliğinden kaynaklı olarak sağlıklı beslenemeden kaynaklı hastalıkların olduğu görülmektedir. Özellikle bulaşıcı hastalıklara yoğun olarak rastlanması ve bu hastalıklarla mücadele edilmesinin yolu olan sağlık teşkilatlarının yetersizliği sağlıktaki büyük olumsuzluktur. Her ne kadar bölgede irili ufaklı hastane veya dispanser bulunsa da bunlar araç gereç ve ihtisaslaşma açısından yetersiz görünmektedir.

⁷⁹ Kemal, a.g.e., s. 10, 11.

⁸⁰ Abdullah Cemal, a.g.e., s. 17, 18.

KAYNAKÇA

Abdullah Cemal, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

Abdullah Cemal, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı**, Ankara, 1338 [1922].

Ahmed Hamdi, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kırkkilise 'Kırklareli' Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

Ali Kemali, **Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnoğrafi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi**, 1931.

Besim Atalay, **Maraş Coğrafyası**, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339 [1923].

Besim Zühdi, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Hamid Abad (Isparta) Sancağı**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

Cumhuriyet Ansiklopedisi, Cilt: 2, 1941–1960, İstanbul 2003, ss. 27-28.

Fahri Cemal, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

Gülpınar Akbulut, *“Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası”*, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 35, Sayı: 2, Sivas, Aralık 2009, ss. 212-222.

H. Tahsin, **Sivas Vilayeti Sıhhi ve İctimaî Coğrafyası**, Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekaleti Neşriyatı, Ankara, 1932.

Hıfzı Nuri, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kayseri Vilayeti**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

Hıfzı Nuri, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Kayseri Vilayeti**, Kayseri Ticaret Odası, Kayseri, 1995.

İbrahim Edhem, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Bayezid Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

İbrahim İsmail, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kırşehir Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

Kemal Şakir, **Tarihi, Coğrafi, Sıhhi, İktisadi Nokta-i Nazardan Denizli**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1927.

Kemal, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1338 [1922].

Kemal, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Kastamonu Vilayeti**, İstanbul, 1338 [1922].

Köylerimiz, Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul, Matbaacılık ve Neşriyat Anonim Şirketi, İstanbul 1933.

Mehmed Ali, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Çatalca Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925]

Mehmed Ali, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Çatalca Vilayeti**, Yay. Haz. M. S.. Koz, Çatalca Belediyesi, İstanbul, 1991.

Mehmed Said, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Sinob Sancağı**, Ankara, 1338 [1922].

Mesut AYAR, “1900 İzmir ve 1901 İstanbul Salgınları Bağlamında Vebanın XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Devam Eden Etkisi” **History Studies** Volume 2/2 2010, ss. 173-188.

Müslihiddin Safvet, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1925.

Nazmi Tuğrul, **Çorum**, Nazmi Matbaası, Çorum, 1927.

Nazmi, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Konya Vilayeti**, Öğüd Matbaası, Ankara, 1338 [1922].

Nazmi, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti**, Yay. Haz: İzzet Öztoprak, Murat Karataş, Güneş Şahin, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2009.

Nazmi, **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti**, Öğüd Matbaası, Ankara 2009.

Osman Gümüşcü, “*Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak*”, **ATAM Dergisi**, Sayı 45, Ankara, Kasım 1999, ss. 939-958.

Raif, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Kengiri [Çankırı] Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926.

Süleyman Faik [Yargıcı], **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Gazi Ayıntab [Gaziantep] Vilayeti**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926.

Ş. Meral, **Tokat Vilayeti**, Hapishane Matbaası, Ankara, 1938.

Şefik Arif, **Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Urfa Vilayeti**, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1341 [1925].

Tarihi, Coğrafi, Sıhhi, İktisadi Nokta-i Nazardan Ladik, Türk Ocağı, İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1927.

Tokad Vilayeti, Tokad Kasabası Hakkında Malumat, İstanbul, 1926.

Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919–1923, Cilt III, TBMM Vakfı Yayınları No: 6, Ankara 1995, ss. 868–869.

Türkan Doğrusöz, “*Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti*”, **History Studies**, Volume 3/1, 2011

Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Öğüd Matbaası, Ankara, 1926.